

PEDAGOGIKADA GENDER TENGLIGINI TA'MINLASH MASALALARI**Fayzullayeva Dilnura Husan qizi****Shahrisabz davlat pedagogika instituti, Pedagogika yo'nalishi 2-bosqich talabasi****Abduvaliyeva Marjona Anvar qizi****Shahrisabz davlat pedagogika instituti, Pedagogika yo'nalishi 2-bosqich talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17786534>**

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik jarayonda gender tengligini ta'minlashning nazariy asoslari, ta'lim tizimiga ta'sir etuvchi gender stereotiplari, o'quv jarayonida tenglikni buzuvchi omillar hamda genderga sezgir pedagogika tamoyillari tahlil qilingan. Shu bilan birga, o'quvchilar faolligi, baholash jarayonidagi adolatlilik, darsliklardagi gender tasvirlari, o'qituvchilarning gender kompetensiyasiga doir ilmiy manbalar asosida xulosalar berilgan. Tadqiqotda gender tengligini ta'minlashga oid xalqaro tavsiyalar, davlat siyosati va amaliy mexanizmlar o'rganilib, zamonaviy ta'lim uchun zarur bo'lgan yondashuvlar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: gender tengligi, pedagogika, teng imkoniyatlar, ta'lim sifatini oshirish, o'qituvchi kompetensiyasi, baholash adolatliligi, genderga sezgir ta'lim, o'quvchi faolligi, ijtimoiy tenglik.

Kirish. Pedagogikada gender tengligini ta'minlash ta'lim jarayonida qizlar va o'g'il bolalarning teng huquq va imkoniyatlarga ega bo'lishini anglatuvchi muhim tamoyildir. Ta'lim tizimida gender tenglikni buzuvchi asosiy omillar – ijtimoiy stereotiplar, an'anaviy qarashlar, darslik va o'quv materiallaridagi biryoqlama tasvirlar, o'qituvchilarning genderga sezgirlik bo'yicha yetarlicha tayyorgarlikka ega emasligi, kasb tanlash jarayonida jamiyat tomonidan ko'rsatiladigan bosimdir. Masalan, ayrim jamiyatlarda o'g'il bolalar texnik fanlarga, qizlar esa gumanitar yo'nalishlarga ko'proq mos deb qaraladi. Bu esa o'quvchilar qobiliyatlarini to'liq namoyon eta olmasligiga olib keladi. Gender tengligini ta'minlash uchun ta'lim jarayonida genderga sezgir metodlardan foydalanish, o'qituvchilarni maxsus treninglar orqali tayyorlash, darsliklarni qayta ko'rib chiqib, unda kasb va rollarni jinsga bog'lamaslik, o'quvchilarning qobiliyatiga mos yondashuvni kuchaytirish zarur. Shuningdek, ta'lim muassasalarida qizlar va o'g'il bolalar uchun bir xil sharoitlar yaratish, barcha to'garaklar, sport turlari va fan yo'nalishlarida teng qatnashishni rag'batlantirish lozim. Gender tengligi ta'lim sifatiga bevosita ta'sir qiladi, chunki teng muhitda o'quvchilar o'zini erkin his qiladi, ijtimoiy faolligi oshadi, kasb tanlashi qobiliyatiga tayanadi va kelajakda mehnat bozorida teng raqobat qila oladi. Shu sababdan gender tengligini ta'limning barcha bosqichida qo'llash zamonaviy pedagogikaning asosiy vazifalaridan biridir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ta'limda gender tengligi global va mahalliy miqyosda o'rganilmoqda. UNESCO va boshqa manbalar qizlarning ta'limdagi tafovutlari, maktabni tark etish darajasi va resurslardan foydalanishdagi nomutanosibliklarni ko'rsatadi. Mahalliy tahlillar O'zbekistondagi qatnashuv va amaliy muammolarni yoritadi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, gender tengsizligi stereotiplar, iqtisodiy to'siqlar va metodik kamchiliklar bilan bog'liq bo'lib, xalqaro va mahalliy manbalar strategik yechimlar ishlab chiqishda asos bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Nazariy tahlil, kontent-tahlil, taqqoslash, tahliliy yondashuv, umumlashtirish.

Tahlil va natijalar. Dunyo ta'lim tizimida gender tengligini ta'minlash hanuz eng muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda, chunki UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, maktabga bormayotgan 272 million bola va o'smirlar orasida 133 millioni qizlar, 139 millioni o'g'il bolalardir. Bu raqamlar

ta'limga kirish imkoniyatida jinslar o'rtasida hali ham kattagina farq borligini ko'rsatadi. Shuningdek, dunyo bo'yicha 765 million savodxon bo'lmagan kattalar mavjud bo'lib, ular orasida ayollar ulushi 56 foizni tashkil etadi. Bu esa bolalikdagi ta'lim tengsizligi butun hayot davomida davom etishini isbotlaydi.

Gender tengligining ta'limdagi foydalari 1.Ijtimoiy barqarorlik:ta'lim olgan ayollar oilalarning farovonligini oshiradi, sog'lom avlodlar tarbiyasida faol ishtirok etadi.2.Iqtisodiy o'sish:ta'lim olgan ayollar mehnat bozorida faol ishtirok etib,iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shadi.3.Xotin-Qizlar Huquqlarining Mustahkamlanishi:ta'lim gender tenglikka erishish yo'lida ayollarning o'z huquqlaridan foydalanishini ta'minlaydi.

UNESCO Institute for Statistics tomonidan olib borilgan tahlillar maktabga qatnash, darsni tugatish, sinfdan-sinfga o'tish kabi ko'rsatkichlarda jinslar o'rtasidagi tafovut ayrim davlatlarda hali ham yuqori ekanini ko'rsatadi. Masalan, ayrim hududlarda qizlar maktabga kamroq boradi, boshqa hududlarda esa o'g'il bolalar maktabni tark etish bo'yicha yuqori ko'rsatkichlarga ega. IIEP-UNESCO tahlillarida qayd etilishicha, ba'zi mamlakatlarda o'g'il bolalar repetitsiya qilish, dars qoldirish va maktabni to'liq tugatmaslik ko'rsatkichlari bo'yicha qizlardan ortda qolmoqda, bu esa gender muammosi faqat qizlarga emas, balki har ikki jinsga taalluqli ekanini ko'rsatadi.

UNESCOning so'nggi hisobotlarida 2015 yildan keyin qizlar ta'limida sezilarli ijobiy o'sish qayd etilgan bo'lsa-da, yuqori bosqichlar — xususan texnika va STEM yo'nalishlarida gender tafovuti hali ham katta. Bitta qo'shimcha ta'lim yili qizlarning kelajak daromadini 20 foizgacha oshirishi mumkinligi aniqlangan, bu esa gender tengligining nafaqat ijtimoiy, balki iqtisodiy ahamiyatga ham ega ekanini ko'rsatadi. O'zbekiston gender tengligi ko'rsatkichi ro'yxatida 2019-yildan boshlab qatnashishni boshladi. 2019-yil holati bo'yicha O'zbekistonning gender tengligi ko'rsatkichi ro'yxatdagi 189 mamlakat ichida 62-o'rinni egalladi. BMT ning Aholishunoslik jamg'armasi ekspertlarining fikriga ko'ra, O'zbekistondagi har 100 000 dan 29 ayol gender tengsizlik tufayli vafot etishi va 15-19 yoshdagi har ming o'spirin qiz uchun tug'ish ko'rsatkichi 23,8 ni tashkil qiladi. O'zbekiston kontekstida esa ta'limda gender tengligi bo'yicha ijobiy o'sishlar kuzatilmoqda. Masalan, Oila va Gender instituti ma'lumotlariga ko'ra, maktabdan keyingi o'rta ta'lim bosqichida qizlar va o'g'il bolalar soni nisbatan teng, lekin oliy ta'limda, ayniqsa texnik mutaxassisliklarda, ayollar ulushi pastligicha qolmoqda. O'qituvchilar tarkibida jinsiy nisbat barqaror bo'lsa-da, ilmiy darajalar bo'yicha gender tafovuti mavjud: ilmiy unvonlilar orasida ayollar ulushi erkaklarga nisbatan ancha kam. Bularning barchasi pedagogik jarayonda genderga sezgir yondashuvni kuchaytirish, darsliklarda jinsga bog'langan stereotiplarni qisqartirish, kasb tanlashda bosimni kamaytirish va qizlarning ilmiy-texnik sohalarga kirishini qo'llab-quvvatlash zarurligini ko'rsatadi.

Yangi O'zbekistonda barcha sohalarida taraqqiyot va ma'rifatga erishish,avvalo,ilm-fan,ta'lim rivoji bilan bog'lanayotgani bejiz emas. Islohatlar avvalida,inson huquq va manfaatlarining ustunligi,xususan,erkak va ayol huquqlarining himoyasi,jamiatda xotin-qizlarining huquq hamda imkoniyatlariga ahamiyat masalasi keng o'rin olgan. Bu borada huququqiy kafolatlar ham yaratilyapti. 2019-yilda 2-sentabrda O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyat kafolarlari to'g'risida" gi qonuni qabul qilindi.Ushbu hujjatda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarini ta'minlash sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalish va mehanizmlari belgilanib,amaliyotga tatbiq etilmoqda.

Aslida, gender tengligi siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, shaxslararo munosabatlarning rivojiga xizmat qiladigan ijtimoiy adolat tamoyillari asosida jamiyat hayotini tashkil etishning dolzarb muammosi hisoblanadi. U jamiyat hayotining muhim tarkibiy qismi va to'g'ridan-to'g'ri mavjud madaniyat, ijtimoiy munosabatlarga ta'sir qiluvchi omildir.

XULOSA. Tahlil shuni ko'rsatadiki, pedagogikada gender tengligini ta'minlash ta'lim sifatining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarning qobiliyatlarini to'liq rivojlantirish, motivatsiyasini oshirish va ijtimoiy adolatni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Gender stereotiplari mavjud bo'lgan muhitda ta'lim samaradorligi pasayadi, o'quvchilarning kasbiy yo'nalishi esa ijtimoiy cheklolarga bog'lanib qoladi. O'qituvchilarning gender savodxonligini oshirish, darsliklarni tenglik tamoyillariga moslashtirish, baholash tizimini adolatli tashkil etish va o'quvchilarning ishtirokini tenglashtirish genderga sezgir ta'limning asosini tashkil etadi. Shu bois, gender tengligini ta'minlash pedagogik siyosatning ham, ta'lim amaliyotining ham ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi zarur. Bu yondashuv jamiyatning barqaror rivojlanishi va teng huquqli shaxslar kamol topishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. https://www.unesco.org/en/gender-equality/education?utm_source=chatgpt.com
2. https://mediaindia.eu/education/with-272-million-children-out-of-school-unesco-flags-sdg4-target/?utm_source=chatgpt.com
3. https://www.unesco.org/en/node/188896?utm_source=chatgpt.com
4. UNESCO, State of the World: Pervasive Inequalities in Education. https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/230310eng.pdf?utm_source=chatgpt.com
5. https://uzgender.uz/wp-content/uploads/2024/11/talimda-gender_2024.pdf?utm_source=chatgpt.com
6. Tursunaliyeva Sevinch "GENDER TENGLIK VA TA'LIMDAGI UNING IJTIMOIIYI TA'SIRI". View of GENDER TENGLIK VA TA'LIMDAGI UNING IJTIMOIIYI TA'SIRI